

Sistema sanitari. Heroisme en precari

Carlos Hugo Preciado Domènech

Doctor en dret i magistrat especialista en l'ordre social del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya

Paraules clau: sanitat pública, retallades pressupostàries, privatització, precarització

“L’heroisme pot salvar un poble en les circumstàncies difícils; però allò que el fa gran és l’acumulació diària de petites virtuts”.

Gustave Le Bon

La pandèmia de la Covid-19 ha sorgit l’efecte de traslladar l’orgull del sistema de salut pública a les persones que hi treballen. Són herois i heroïnes sí, però ho són tot i el profund i persistent deteriorament que ha experimentat el nostre sistema de sanitat pública arrel de la seva privatització, de la seva externalització, la seva precarització i les persistents retallades en el seu pressupost. Una societat que no reconeix a qui dona la seva vida pels altres, que no cuida de la sanitat pública “de tots i totes i per a tots i totes” és una societat condemnada a la seva pròpia extinció.

Un bon criteri per mesurar l’altura moral de qualsevol grup humà consisteix a determinar com tracta els qui, superant l’egoisme innat a l’individu, se sacrifiquen pel grup. En resum, un grup que no tracta bé els seus herois no només està condemnat a la misèria moral, sinó amb tota probabilitat a la seva pròpia desaparició com a grup.

Amb aquestes paraules vull obrir el pas a una sèrie de reflexions sobre el sistema sanitari autonòmic, les persones que el serveixen i la pandèmia de la Covid-19, que em semblen necessàries per al dia després de la crisi.

El sistema sanitari públic espanyol és una de les potes de l’Estat Social del qual es pot afirmar que majoritàriament ens sentim orgullosos i orgullosos. N’hi ha prou amb observar l’evolució de les dades d’esperança de vida a Espanya durant el segle XX, que passa de 34,76 anys el

2 | Barcelona Societat - Opinió i anàlisi

1900¹ a 83,4 el 2019², per constatar el gran salt qualitatiu de la sanitat durant el segle passat.

Els nostres polítics, de tots els colors, han anat presumint que Espanya és el país més saludable del món; i així sembla confirmar-se³ d'acord amb l'índex que confecciona l'agència financera Bloomberg publicat el 2019, que classifica 169 països, davant els quals situa en primer lloc Espanya que té una esperança de vida més gran que cap altre. En l'àmbit de la UE, Espanya, Itàlia i França són els que presenten els millors indicadors d'esperança de vida⁴.

Tanmateix, el castell de cartes de l'orgull pel nostre sistema sanitari s'ha desplomat amb la pandèmia de la Covid-19 que n'ha evidenciat els punts febles. O, més ben dit, la pandèmia ha produït l'efecte de traslladar l'orgull des del sistema a les persones que el serveixen.

Ningú no posa en dubte que Espanya compleix uns estàndards alts de qualitat, segons l'OMS ocupa el 7è lloc en qualitat de sistema sanitari; però, paradoxalment, Espanya i Itàlia, amb molt bons sistemes sanitaris, són els que més han patit l'embat de la pandèmia, tant en contagiats com en nombre de persones mortes. Això mereix una reflexió.

1. https://www.fbbva.es/wp-content/uploads/2017/05/dat/DT_2006_11.pdf.

2. <http://fundaciongasparcasal.org/publicaciones/Sanidad-espanola-en-cifras-2018.pdf>.

3. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-02-24/spain-tops-italy-as-world-s-healthiest-nation-while-u-s-slips>.

4. https://www.mscbs.gob.es/estadEstudios/estadisticas/docs/presentacion_es.pdf.

En efecte, la pandèmia ha posat sobre la taula que Espanya té la taxa de mortalitat més alta registrada al món per la Covid-19. Per descomptat, hi ha altres factors que han contribuït a aquesta dada, com ara l'envelliment de la població o la manera en què es computen les persones mortes per la malaltia; però el que és indiscutible és que el nostre sistema sanitari, o més ben dit, els nostres sistemes autonòmics sanitaris, han evidenciat grans mancances a tots els nivells, només suplertes amb l'heroisme del personal sanitari, respecte al qual les xifres parlen per si soles: 26 sanitaris morts i 25.000 de contagiats pel coronavirus. El nombre de sanitaris contagiats representa el 15% del total. Des dels col·legis de metges es denuncia la falta de protecció i l'alta exposició al virus.

Tot això ha de provocar una reflexió profunda, fins i tot entre aquells que defensen el sistema neoliberal; reflexió que centrarem, precisament, en els dos punts nuclears de les polítiques neoliberals de la UE en les últimes dècades: deteriorament del sistema sanitari públic i privatització.

Un dels processos que ha patit el sistema sanitari espanyol és el que, en expressió afortunada, s'ha anomenat "la deconstrucció del sistema sanitari públic"⁵, que estaria format per dos fenòmens que van de bracet: el deteriorament del sistema sanitari públic i l'augment de la despesa privada en sanitat, és a dir, la seva privatització.

El 2015 Espanya va invertir un 9,3% del seu PIB en sanitat, un percentatge similar al d'altres països de la UE o del nostre entorn pròxim, el Regne Unit (9,9%) i Itàlia (9%),

5. BURRIEL RODRÍGUEZ-DIOSDADO, Pepa, "La deconstrucció del sistema sanitario público", *Derecho y Salud*, vol. 25, núm. 2 (2015), p. 99-123.

3 | Barcelona Societat - Opinió i anàlisi

però inferior al d'altres com Suècia (11%) o com França (11,1%) i Alemanya (11,2%). La crisi econòmica del 2012 va tenir com a conseqüència l'adopció de polítiques d'austeritat per reduir el deute públic; aquesta reducció va ser de 0,6 punts del PIB entre els anys 2009 i 2015, any en què, per fi, es va invertir aquesta tendència negativa. En canvi, en el mateix període, la despesa privada en salut va augmentar prop d'un 28,9% de la despesa total en aquesta partida, incloent-hi l'important paper que van tenir els copagaments, que van representar un 23,9% del cost total de l'any 2015⁶.

La tendència al deteriorament del sector sanitari públic i a la seva privatització han estat les constants que han marcat l'agenda neoliberal a tot el món, també a Espanya. N'hi hagi prou de recordar, amb aquesta finalitat, que el Govern de Mariano Rajoy va aprovar una retallada de 7.000 milions d'euros en sanitat, amb l'aplaudiment calorós de la Unió Europea i l'FMI, amb una "absència de debat i diàleg previ", en el que s'ha anomenat "la retallada de serveis socials més gran de la democràcia"⁷. Cal dir que, prèviament, el govern de Rodríguez Zapatero de bracet amb el Partit Popular el 2011 havia aplanat el terreny amb l'ominosa reforma de l'article 135 CE, que prioritza el pagament del deute financer a la garantia dels drets socials, entre els quals la sanitat⁸.

6. <http://fundaciongasparcasal.org/publicaciones/Sanidad-espanola-en-cifras-2018.pdf>.

7. https://15mpedia.org/wiki/Lista_de_recortes.

8. Aquesta reforma es justifica dient en la seva Exposició de motius que "La present reforma de l'article 135 de la Constitució espanyola persegueix, per tant, garantir el principi d'estabilitat pressupostària, vinculant totes les administracions públiques en la seva consecució, reforçar el compromís d'Espanya amb la Unió Europea i, alhora, garantir la sostenibilitat econòmica i social del nostre país" (BOE núm. 233 de 27 de

L'austericidi neoliberal va tenir un impacte brutal en el sistema sanitari espanyol, amb tancament d'ambulatoris i centres de salut, hospitals i serveis d'urgències, 456 medicaments retirats del finançament públic, introducció del copagament, creixement de les llistes d'espera, expulsió de persones estrangeres en situació irregular, etc.

Una segona línia d'actuació de l'agenda neoliberal en el sector públic sanitari ha estat la precarització del personal sanitari. El problema més important a què s'enfronta el sector en conjunt són les altes taxes de temporalitat: 30,3%. La temporalitat, lluny de reduir-se després d'acabar la crisi econòmica del 2012, ha continuat augmentant sense fre. Les estadístiques reflecteixen també l'augment de l'encadenament de contractes de les persones amb contracte temporal, cosa que ha perpetuat la precarietat laboral. Des d'una perspectiva de gènere, la precarietat en el sector sanitari té nom de dona. En aquest sentit, en un sector feminitzat com el sanitari, els percentatges de temporalitat deixen en evidència una clara diferència entre sexes amb 4 punts més de temporalitat en dones que en homes, 31,3% i 27,3%, respectivament⁹.

Des del punt de vista de les retribucions, la precarització és també evident. Les últimes dades de l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE)¹⁰ situen els salaris dels metges espanyols entre els més baixos dels països membres (37 nacions). No només això, el 2011 la mitjana de salaris dels metges era un 20% a la

setembre de 2011).

9. http://www.sanidad.ccoo.es/comunes/recursos/30/2363551-Informe_FSS-CCOO_EPA_tercer_trimestre_2017.pdf.

10.

https://stats.oecd.org/index.aspx?DataSetCode=HEALTH_STAT.

4 | Barcelona Societat - Opinió i anàlisi

del 2019. El mateix passa amb els sous del personal d'infermeria i zeladors.

Això ha suposat una “fuga de bates blanques”¹¹, en la qual el perfil mitjà és, una vegada més: dona, de menys de 35 anys i que treballa a l'entorn hospitalari; concretament exercint com a facultativa de medicina de família i comunitària.

La desconstrucció de la sanitat pública ha provocat una exemplar i constant mobilització social, les Marees Blanques. Un dels seus primers detonadors es va produir, precisament, en plena crisi econòmica, el 31 d'octubre de 2012, en què el president de la CAM, Ignacio González, va presentar un pla que incloïa la privatització de 6 hospitals i 27 centres de salut. El novembre del 2019, la 86a Marea Blanca segueix encara en la lluita per la sanitat pública. Un exemple de moviment social sostingut en lluita pel dret a la salut i l'exigència d'una sanitat “de tot@s i per a tot@s”.

El personal sanitari, al qual tothom agraeix el seu servei heroic en la pandèmia de la Covid-19, fa anys que està precaritzat i en unes condicions laborals poc dignes. Ara, els toca patir en primera línia l'embat de la pandèmia. Convé reiterar que el nombre de sanitaris contagiats per la Covid-19 ascendeix en el dia d'avui a 25.000 i ja hi ha 26 morts. No hi ha hagut per a ells honors, medalles, ni res del que la retòrica militar imposa quan qui mor és un soldat en combat. Ni tan sols hi ha un monument al sanitari desconegut, malgrat que deuen haver salvat més

vides amb el seu sacrifici durant aquests mesos, que l'exèrcit espanyol en tota la seva història. Ens falta, encara —és evident—, la cultura de la cura i continuem ancorats en el patró patriarcal de la valoració de la violència.

La qüestió és la següent: què faran Govern i Parlament espanyol amb aquests herois que estan donant la vida i la salut per la població quan acabi la pandèmia? Com es pot qualificar una societat que manté en la precarietat les persones que treballen, fins i tot arriscant la seva vida, per salvar les vides dels altres?

A banda d'aquestes qüestions, els nostres representants públics hauran d'abordar un pla per pal·liar els milers de supòsits de patologies relacionades amb l'estrès posttraumàtic que ja pateix el personal sanitari. El contacte diari amb la mort, la separació dels familiars, l'estrès emotiu que suposa acompanyar pacients en els seus últims moments de vida, amb les seves famílies separades i sense poder acomiadar-se d'ells, deixarà una empremta difícil d'esborrar en el personal sanitari.

Un cop acabada la crisi de la Covid-19, caldrà quelcom més que cassolades solidàries, reconeixements emocionats de les altes autoritats del país o imposició de medalles al mèrit civil. Les nostres heroïnes, perquè la majoria de sanitaris són dones, reclamen un tracte digne en les seves condicions laborals, estabilitat a la feina, remuneració suficient i la consideració social que mereix la seva funció de cuidar la salut de totes i tots.

En aquesta direcció, és obvi que és urgent un pla estatal sanitari. S'ha d'abordar la inversió en sanitat, en R+D+I, en erradicació de la precarietat del sector, la recentralització de competències en sanitat o la coordinació entre les comunitats autònomes, inexistents fins que no es va

11. Un total de 1.676 certificats d'idoneïtat sol·licitats només en els primers 7 mesos del 2019. Vid. <https://www.redaccionmedica.com/contenido/images/CIP%20a%2031%20de%20julio%202019%282%29.pdf>

5 | Barcelona Societat - Opinió i anàlisi

declarar l'estat d'alarma, així com, òbviament, la reversió de totes les privatitzacions, particularment nocives i letals en el sector de les residències de persones grans.

Una societat que no reconeix l'heroisme, que no premia els qui donen la seva vida pels altres, que no sap desenvolupar una política de sanitat pública "de tot@s i per a tot@s" és una societat condemnada a la seva pròpia extinció. Els sanitaris d'aquest país ens hauran salvat d'aquesta pandèmia excepcional, però hauran pagat un preu molt alt per fer-ho. Ha arribat l'hora que l'Estat sigui just amb ells i elles i els tracti amb la dignitat que sempre han merescut. Fer el contrari, la tornada a l'austeritat i a les retallades en el sector, ens condemnarà a totes i tots a la misèria moral.